

Gråand *Anas platyrhynchos* Mallard

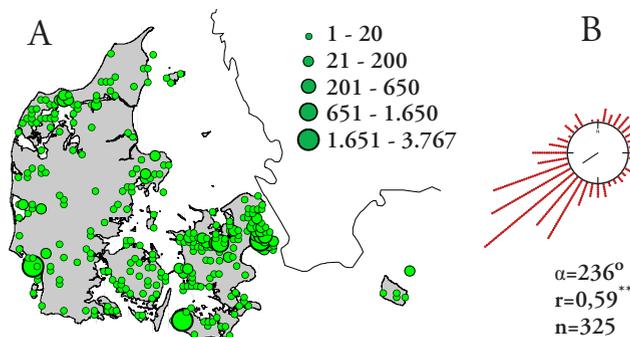
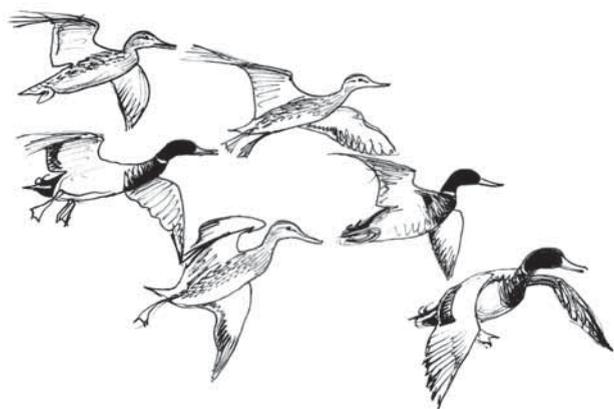

Fig. 2. A) Mærkningslokaliteter for fugle, som senere er genmeldt, og artens danske yngleudbredelse (1993-96). Ringing sites for birds later recovered, and breeding distribution (1993-96). B) Retning af direkte efterårstræk (juli-dec, >100 km). Direction of direct autumn migration (Jul-Dec, >100 km).

Gråanden yngler over hele Europa fra Island i vest til Ural i øst og videre gennem Asien til Nordamerika. I Europa er gråanden den videst udbredte og talrigeste andeart med ynglebestande fra de nordligste egne til Middelhavet. De største europæiske bestande findes i Rusland, Tyskland, Holland, Polen, Finland og Sverige (BirdLife International 2004). I Danmark er gråanden udbredt i hele landet, og som den talrigeste andeart yngler den almindeligt, både i byer og ved moser, søer og lavvandede kyster. Den danske bestand er vokset i løbet af 1900-tallet,

men har siden omkring 1990 været relativt stabil. Der udsættes årligt omkring en halv million gråænder med henblik på jagt (Bregnballe m.fl. 2003). Om efteråret og vinteren gæstes landet af trækfugle fra landene nord og øst for Danmark. De overvintrer primært i Vesteuropa fra Danmark til det nordlige Frankrig og De Britiske Øer.

Mærknings- og genmeldingsdata

I Danmark blev den første gråand ringmærket af H.C.C. Mortensen i 1910. I alt er mærket 56.718

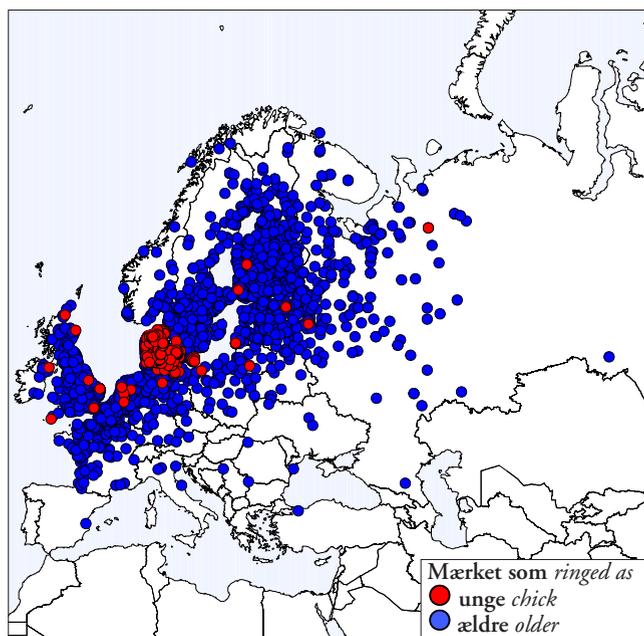

Fig. 1. Samtlige genfund af gråand ringmærket i Danmark (n=18.261). All recoveries of mallard ringed in Denmark (n=18,261).

Fakta Facts

Mærkninger *Birds ringed* 56.718

Genmeldinger *Recoveries*

Antal genmeldinger <i>No. of recoveries</i>	18.261
-heraf uden for Danmark <i>Recovered abroad</i>	3.354 (18%)
Antal fugle <i>No. of individuals</i>	14.218
-heraf mærket som unger <i>Ringed as chicks</i>	824 (6%)
Genmeldingsandel <i>Proportion recovered</i>	25%
Mærket i udlandet og genmeldt i Danmark <i>Ringed abroad and recovered in Denmark</i>	2.267

Ekstremer *Extremes*

Højeste alder <i>Oldest bird</i>	20 år 4 mdr.
Længste afstand <i>Longest dist.</i>	Rusland <i>Russia</i> 3.750 km
Nordligst <i>Northernmost</i>	Rusland <i>Russia</i> (69° 50'N)
Sydligst <i>Southernmost</i>	Spanien <i>Spain</i> (39° 22'N)
Østligst <i>Easternmost</i>	Rusland <i>Russia</i> (74° 13'E)
Vestligst <i>Westernmost</i>	Irland <i>Ireland</i> (07° 42'W)

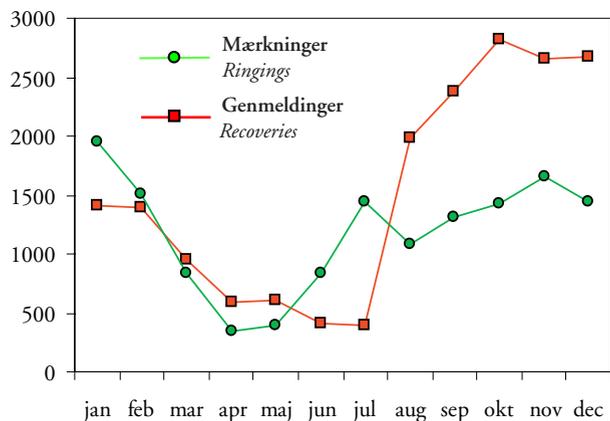

Fig. 3. Mærknings- og genmeldingsmåned for genfund af gråand. Month of ringing and recovery for recovered mallard.

fugle, og arten er den hyppigst mærkede andart. Alle danske ringmærkningscentraler har deltaget i mærkningen, heraf Zoologisk Museum med 69 % og Vildtbiologisk Station Kalø med 26 %. Antallet af mærkninger voksede i løbet af 1950'erne og toppede i perioden 1960-1975 (fig. 4). Det højeste årlige antal mærkninger var i 1963 med 3.293 fugle.

I alt 14.218 gråender er genmeldt, svarende til en genmeldingsandel på 25 %. De genmeldte fugle stammer fra mærkninger udført over det meste af landet (fig. 2A), med 52 % på Sjælland, 35 % i Jylland, 12 % på Lolland-Falster og under 1 % på Fyn. Flest fugle stammer fra mærkninger i andekøjer på Amager, Fanø, i Nakskov Fjord og ved Tølløse. Få er ringmærket i det centrale Jylland. Desuden er der genmeldt omkring 1.100 gråender, som er håndfanget eller »snaret« i søer og parker i Storkøbenhavn. De genmeldte fugle er mærket i alle årets måneder, dog flest fra juli til februar (fig. 3). Kun 824 (6 %) af de genmeldte fugle er mærket som unger. De resterende fugle er sandsynligvis en blanding af trækfugle og danske ynglefugle. Udsatte gråender, opdrættet i fangenskab, er ikke inkluderet i bearbejdningen. Der foreligger ydermere 2.267 genfund af gråender, mærket i udlandet.

Træk og overvintring

Danske ynglefugle. De fleste danskudklækkede gråender bliver i løbet af deres første sommer relativ tæt på udklækningslokaliteten. I august er 72 % af ungerne således fundet mindre end 5 km fra mærkningsstedet. Fuglene spredes i efterårsperioden i mange retninger, og der er ikke nogen foretrukket spredningsretning. Blot syv fugle er genfundet i udlandet i deres første efterår, i hhv. det sydlige England, Nordtyskland (3), Skåne (2) og det nordligste Polen. Fem fugle, mærket som voksne i starten af juli, og dermed muligvis

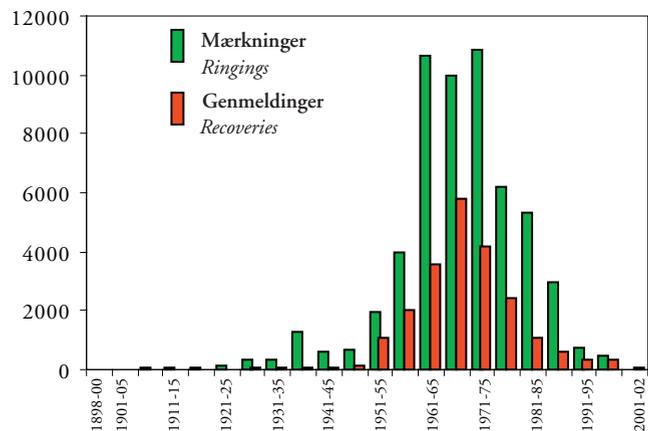

Fig. 4. Mærknings- og genmeldingsår for gråand ringmærket i Danmark. Ringing and recovery year of mallard ringed in Denmark.

danske ynglefugle, er på deres omstrejfen havnet i det sydvestlige Sverige senere på efteråret.

Om vinteren er 57 % af de danskudklækkede gråender fundet mindre end 5 km fra mærkningsstedet, og 90 % er fundet inden for landets grænser. Danskudklækkede gråender er i vinterperioden genfundet uden for landets grænser i England (2), Skotland (2), Nordirland, Holland (2), Nordtyskland og Sverige. Den gennemsnitlige afstand til mærkningslokaliteten i vinterperioden er for de danskudklækkede gråender 76 km (0-1.225 km, n=90).

Blandt 286 gråender ringmærket som udvoksede i juni-juli og genfundet i vinterperioden er 42 % genfundet i udlandet, flest i England (52), Frankrig (21), Holland (15), Tyskland (15) og Skotland (12).

Om foråret bliver flere af de danske gråender tilsvarende »trukket med« mod nordøst til områderne,

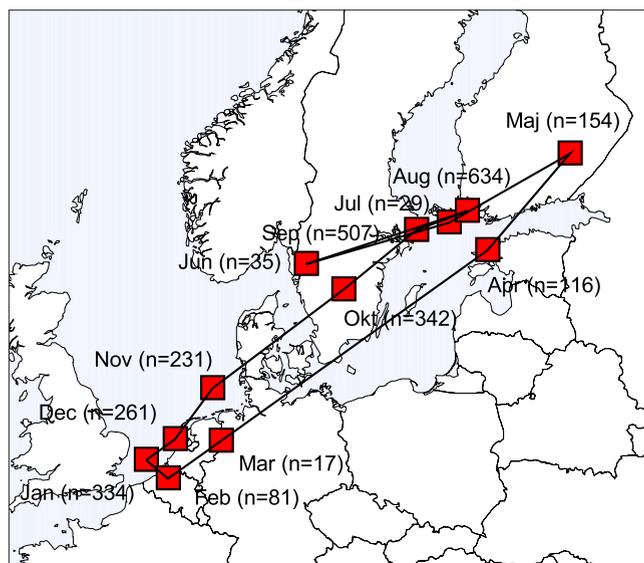

Fig. 5. Månedlige gennemsnitspositioner for gråand ringmærket i Danmark og genfundet mere end 200 km fra mærkningsstedet. Monthly mean positions of mallard ringed in Denmark and recovered more than 200 km from the ringing site.

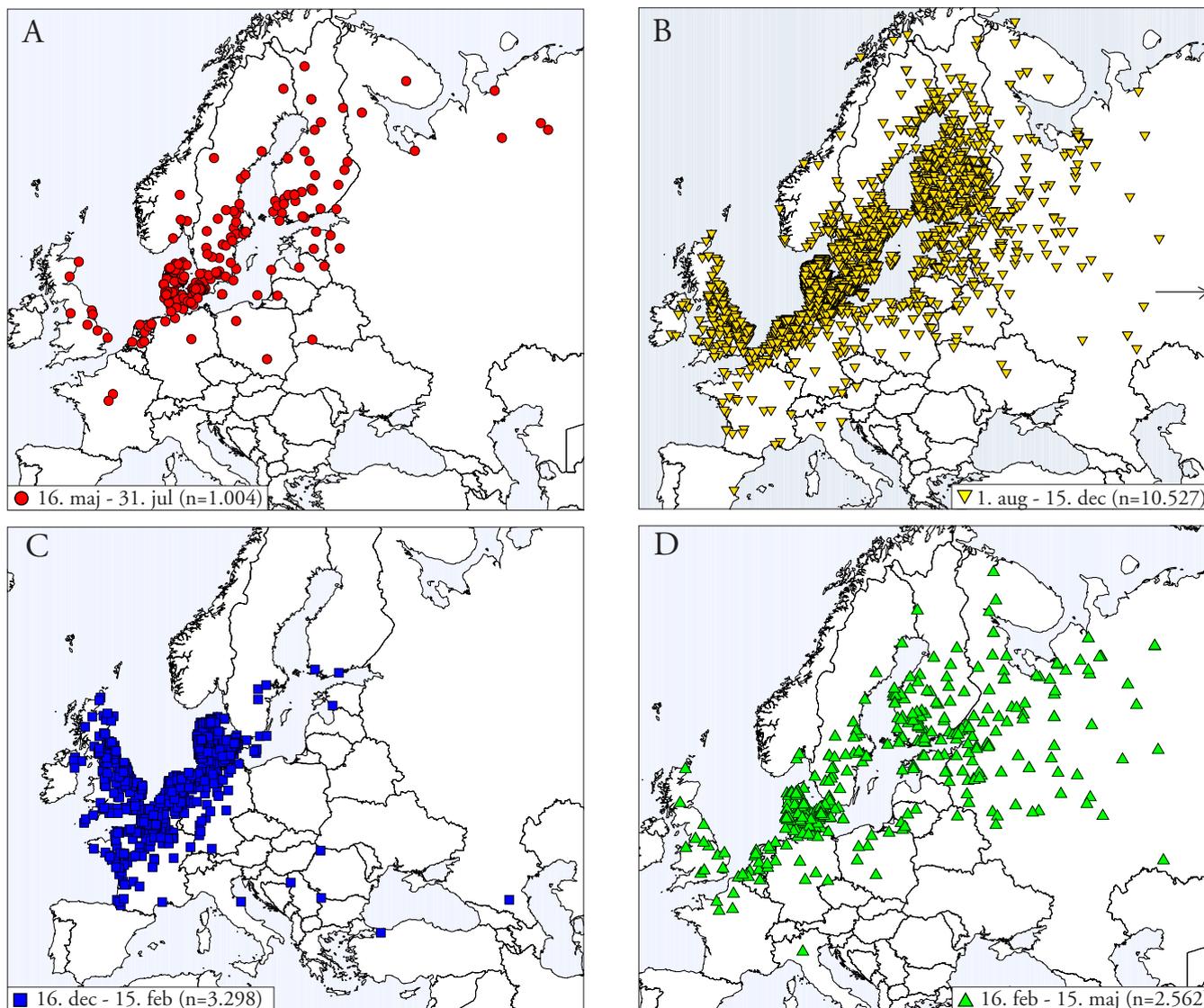

Fig. 6. Genmeldinger fra A) yngletiden, B) efterårs-, C) vinter- og D) forårsperioden af gråand ringmærket i Danmark. Det østligste genfund fra Rusland (sep. 1984) er udeladt. Recoveries from A) the breeding season and B) autumn, C) winter and D) spring of mallard ringed in Denmark. The easternmost recovery in Russia (Sep. 1984) is not shown.

hvorfra trækgæsterne kommer. Således både danskudklækkede gråender og fugle mærket som udvoksede i yngletiden genfundet nord eller øst for Danmark i Norge, Sverige, Finland, Rusland, Estland, Letland og Litauen.

De fleste danskudklækkede fugle findes i efterfølgende ynglesæsoner i nærheden af, hvor de blev udklækket. Den gennemsnitlige afstand er blot 11 km, og hele 88 % er genfundet mindre end 5 km fra mærkningslokaliteten. Fugle, der er ringmærket som udvoksede i yngletiden, vender også ofte tilbage til samme lokalitet i efterfølgende ynglesæsoner; 79 % af dem er fundet mindre end 5 km fra mærkningsstedet i en efterfølgende ynglesæson, og den gennemsnitlige afstand er 55 km (0-1.681 km, n=83).

Træk- og vintergæster. Genfund af danskmærkede gråender samt fund af udenlandsk-mærkede fugle i

Danmark viser, hvor de danske trækgæster stammer fra. Hovedparten af trækgæsterne kommer fra områderne nordøst for landet, specielt fra det sydlige og østlige Sverige, Finland, De Baltiske Lande og det nordvestlige Rusland til omkring 53° østlig længde (fig. 6 & fig. 7). Et mindre antal gråender fra det sydøstlige Norge er fundet i Danmark. Fugle fra Slesvig-Holsten, Holland og De Britiske Øer gæster desuden Danmark (fig. 7), primært den sydlige halvdel af landet.

De tidligste udenlandsmærkede gråender er genmeldt midt i august, og antallet vokser i løbet af september og toppe i december. Denne tilstrømning af trækgæster til Danmark afspejles også i det månedlige antal mærkninger, udført i Danmark (fig. 3). De udenlandske gråender er i efterårsperioden genfundet over hele landet, dog flest på Saltholm, Amager

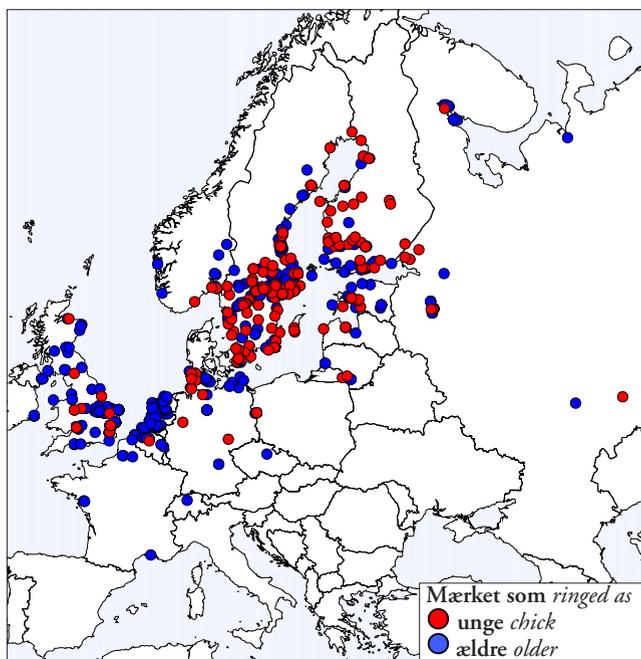

Fig. 7. Mærkningslokaliteter for gråand ringmærket i udlandet og genfundet i Danmark (n=2.318). Ringing sites of mallard ringed abroad and recovered in Denmark (n=2,318).

og i Sydsjælland samt ved Limfjorden og de vestjyske fjorde. Hele 1.441 gråænder, ringmærket i Danmark i efterårsperioden, er genfundet mindre end to uger efter mærkningen. Den gennemsnitlige afstand for disse fugle er blot 7 km (0-184). Der er en meget begrænset udveksling af gråænder mellem de forskellige landsdele i Danmark. Kun få fugle mærket i Jylland, er således genfundet på Sjælland senere samme år, og gråænder, mærket i Østdanmark, trækker kun sjældent til Jylland.

Skønt mange ringmærkede gråænder er genfundet på mærkningslokaliteten i Danmark i løbet af efteråret og vinteren, trækker andre hurtigt videre. Danskmærkede gråænder er således genfundet i Tyskland, Frankrig og det sydlige England inden for et par uger efter mærkningen. Den hurtigste fugl blev mærket på Fanø 20. november 1964 og genfundet 472 km derfra i det sydlige Holland dagen efter. Fra Danmark trækker gråænderne primært mod sydvest (fig. 2B) til det nordvestlige Tyskland, Holland og det østlige England (fig. 6B). På De Britiske Øer er fuglene primært genfundet fra oktober og frem, mens genfundene i Frankrig primært er fra november og frem. Da en meget stor del af gråænderne bliver i Danmark gennem hele efterårs- og vinterperioden, er der ikke megen bevægelse i de månedlige gennemsnitspositioner. Hvis man kun ser på de gråænder, der trækker bort – her defineret som genfundet mere end 200 km fra mærkningslokaliteten – er gennemsnitspositionen i november sydvest for Danmark (fig. 5).

I vinterperioden er en stor del af fuglene fortsat i Danmark, hvorfra 83 % genfundene stammer. Der er i den kolde vinter 1999/2000 optalt omkring 135.000 gråænder i Danmark (Pihl m.fl. 2001). Danskmærkede gråænder er i vinterperioden genfundet fra Finland i nordøst til det sydligste Frankrig i sydvest (fig. 6C). Uden for Danmark er flest genfundet på De Britiske Øer, i Frankrig, Tyskland og Holland (se også fig. 5). Det primære vinterkvarter er forskelligt for fugle mærket i Vest- og Østdanmark. Hele 62 % af fuglene, der er mærket i Jylland og genfundet i udlandet, er fundet på De Britiske Øer. Den tilsvarende andel for fugle mærket i det østlige Danmark er kun 8 %. Gråænder, mærket i det østlige Danmark, er derimod i overtal i både Tyskland, Holland og Frankrig. Denne fordeling afspejler sig også i de respektive vintergennemsnit. Gennemsnitspositionen for fugle, mærket i Jylland og genfundet i udlandet, er placeret i det sydlige England, og gennemsnitspositionen for de østdanske fugle er i Holland ($P < 0,001$). Genfundene langs den engelske østkyst tyder på, at mange gråænder trækker direkte over Nordsøen fra Jylland.

Enkelte gråænder er genfundet relativt østligt, i Italien, Rumænien, Bulgarien, Kroatien, Tyrkiet samt i Rusland vest for Det Kaspiske Hav (fig. 6C). Fuglen, som blev genfundet i Rumænien, blev genfundet første efterår efter mærkning, resten er fra senere år. Alle disse østlige genfund drejer sig om fugle, mærket i det østlige Danmark, og hovedparten er hanner. Der kan ikke påvises forskel i valg af vinterkvarter mellem unge og gamle fugle ($P > 0,1$).

I Utterslev Mose samt i Østre Anlæg, Sortedams Sø, Botanisk Have og Kongens Have i København er der mærket mange gråænder i alle årets måneder. En del af disse fugle er parkfugle, som bliver i nærområdet gennem mange år. Der er dog også adskillige eksempler på, at fugle, mærket i Storkøbenhavn, senere er genfundet mere end 2.000 km mod nordøst. Disse fugle er primært mærket i november-marts.

Den gennemsnitlige afstand mellem mærknings- og genfundningslokalitet for 570 gråænder, mærket i vinterperioden og genfundet senere samme vinter, er 42 km. Skønt hele 84 % af disse gråænder er fundet mindre end 5 km fra mærkningsstedet, er der også eksempler på fugle, som i vinterperioden har forladt Danmark til fordel for sydligere overvintringsområder i Holland, Frankrig eller på De Britiske Øer. En hurtig fugl fløj 1.395 km fra Tølløse til det sydvestlige Frankrig mellem 29. januar og 2. februar 1954, svarende til 349 km pr. dag. Hos en række andre vandfugle flytter vinterbestanden længere mod sydvest i hårde vintre,

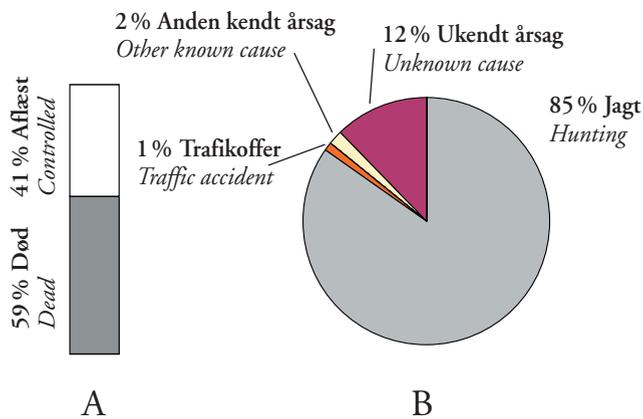

Fig. 8. A) Genmeldingsårsager (n=18.255) og B) dødsårsager (n=10.683) for gråand ringmærket i Danmark. A) Cause of recovery (n=10,683) and B) cause of death (n=18,255) of mallard ringed in Denmark.

men hos gråanden er responsen på kulde kompleks (Ridgill & Fox 1990). I hårde vintre ses der dog et fald i antallet af fugle nord for Holland. I Danmark opholder fuglene sig ved kysten, når søerne fryser til (Pihl 2000). Gråender, mærket i Sverige, er genfundet sydligere i kolde vintre end i milde (Fransson & Pettersson 2001). Antallet af optalte vinterfugle i Danmark var relativt lavt i de hårde vintre 1987, 1996 og 1997, men i de milde vintre i 1998 og 1999 blev der også talt relativt få (Pihl 2000).

Over halvdelen af de gråender, der er mærket i Danmark om vinteren og genfundet en senere vinter, er fundet mindre end 5 km fra mærkningslokaliteten. Fugle, der således er trofaste over for vinterlokaliteterne, er mærket i Storkøbenhavn, Tølløse, Nakskov Indrefjord og Fanø. Andre fugle har tilsyneladende skiftet overvintringsområde mellem to vinterperioder og er genfundet i England, Frankrig, Holland, Tyskland, Italien, Tyrkiet eller det sydvestlige Rusland.

I februar er gennemsnitspositionen for trækfuglene rykket en smule nordøstpå i forhold til i de øvrige vintermåneder, og i løbet af marts-april forlader fuglene Danmark (fig. 5). Dette tidsmæssige forløb af trækket afspejles også i antallet af mærkninger, som falder kraftigt mellem marts og april (fig. 3). Forårstrækket går sandsynligvis både over det sydlige Sverige og op gennem Østersøen. Gråenderne, der er ringmærket i Danmark i januar-marts, er senere samme år, fra sidste halvdel af april til begyndelsen af maj, fundet i Finland, De Baltiske Lande og det vestlige Rusland.

Genmeldings- og dødsårsager

I alt 41 % af genmeldingerne drejer sig om aflæsninger af levende fugle (fig. 8A), heraf hovedparten i Danmark (98%). De fleste aflæsninger i Danmark

er foretaget relativt tæt på mærkningslokaliteten, gennemsnitlig blot 2 km derfra (0-269 km, n=7.458). Jagt er den hyppigste dødsårsag for de danskmærkede gråender (fig. 8B). 70 % er nedlagt i Danmark. Den månedlige fordeling af skudte, ringmærkede fugle i Danmark er: august 13 %, september 15 %, oktober 23 %, november 23 %, december 24 %, øvrige måneder 2 %. Flest skudte fugle er indrapporteret fra Sjælland (48 %) og Jylland (35 %) mens færre foreligger fra Lolland-Falster (12 %) og Fyn (4 %). I perioden 1959-1979 var det årlige jagtudbytte i Danmark ca. 400.000 gråender, men antallet er siden steget til ca. 700.000 fugle (Bregnballe m.fl. 2003). Mindst halvdelen af de nedlagte fugle formodes i dag at være udsatte. I udlandet er danskmærkede gråender skudt i alle de lande, der foreligger genfund fra, flest i Sverige (679), Finland (458), Tyskland (316), England (305) og Rusland (299).

En mindre del af de ringmærkede gråender er indrapporteret som dræbt i trafikken, heraf 63 % i april og maj.

Blandt gråender ringmærket som unger eller ungfugle og genmeldt som døde er omkring 60 % indrapporteret i løbet af det første leveår (fig. 9). Andelen, der er indrapporteret i første leveår, er faldet i løbet af 1900-tallet. I perioden 1910-50 var 84 % af de døde fugle i første leveår, mens andelen i 1960'erne var 77 %, i 1970'erne 57 %, i 1980'erne 43 % og i perioden 1990-2002 kun 25 %. Den længstlevende gråand i materialet blev 20 år og 4 mdr. Fuglen blev ringmær-

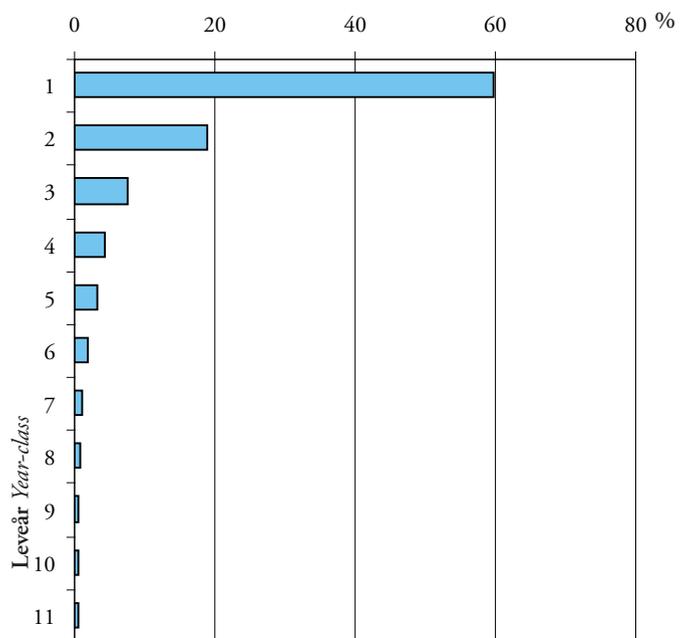

Fig. 9. Aldersfordeling af gråender mærket som unger eller ungfugle i deres første efterår og genmeldt som døde (n=1.969). Distribution on year-class of mallard ringed as chicks or juveniles in their first autumn and recovered as dead (n=1,969).

ket 26. juli 1978 som unge i Ørstedsparken og skudt 11. december 1998 ved Aflandshage på Amager. Den ældste dokumenterede gråand i Europa blev 25 år og 7 mdr. (Staav 1998).

English summary

The mallard is a very common breeding bird all over Denmark, breeding in ponds, lakes and costal waters. Furthermore, about 500,000 mallards are released for hunting each year. During autumn and winter Denmark is visited by many passage migrants.

The mallard is the most frequently ringed duck species in Denmark. The first were ringed in 1910, and the largest numbers between 1960 and 1975. Many mallards have been ringed in the former duck decoys on Amager, Fanø, Nakskov and Tølløse. Those ringed include both Danish birds and migrants.

Most of the Danish mallards are residents: only 10% of ducks hatched in Denmark have been recovered abroad during winter, and 57% have been recovered less than 5 km from the ringing site. Among birds ringed in Denmark during the breeding season after fledging, 42% have been recovered from abroad during winter. From abroad most Danish mallards are reported from England, France, the Netherlands, Germany and Scotland.

The recoveries show that the passage migrants come from Sweden, Finland, the Baltic countries and north-west Russia. The first arrive in mid-August, and the majority in December. Some winter, while others migrate further SW relatively quickly, for example to Germany, France and southern England within two weeks. During winter mallards ringed in Denmark outside the breeding season have mainly been reported from Great Britain, France, Germany and the Netherlands. Mallards ringed in Jutland are more frequent in Great Britain than birds ringed in eastern Denmark. The majority of the mallards recovered in southeastern Europe are males ringed in eastern Denmark. Most mallards ringed in Denmark during the winter remain close to the ringing site through the winter, although some leave Denmark to winter further SW. More than 50% of the mallards ringed in Denmark during winter and recovered in a subsequent winter were found less than 5 km from the ringing site. Most passage migrants leave Denmark in March–April.

A large proportion of the recovered birds have been shot, of these 70% in Denmark. Sixty per cent of the mallards ringed as ducklings and recovered dead were less than one year old. The proportion of mallards reported in their first year has decreased: 84% in 1910–50, 77% in the 1960s, 57% in the 1970s, 43% in 1980s, and 25% between 1990 and 2002.